

Adam Biela, *Psychologia oczami filozofów. Klasyczna koncepcja nauki u podstaw statusu metodologicznego psychologii*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 334.

Psychologia jako nauka kształtowała się w różnych systemach filozoficznych. Dzięki temu procesowi wciąż nabierała nowych jakości i merytorycznego bogactwa. Przez długie wieki można mówić o istnieniu psychologii racjonalnej, korzystającej z metod naukowych stricte filozoficznych. Dopiero w 1879 roku Wilhelm Wundt stworzył pierwsze na świecie laboratorium psychologiczne w Lipsku. Od tego momentu zaczęto posługiwać się eksperymentem przeniesionym do psychologii z nauk przyrodniczych. Niektórzy powyższą datę uważają za początek naukowej psychologii, przyznając jednak, iż nauka ta swoimi korzeniami sięgała do starożytnej myśli filozoficznej. Można zatem powiedzieć, iż psychologia jako odrębna nauka jest młodą dyscypliną ale ma bardzo długą historię i naukową tradycję. Współcześnie obie dyscypliny naukowe, filozofia i psychologia podejmują ścisłą współpracę, która przynosi obopólne korzyści. Chodzi zwłaszcza o te obszary, których fundamentalnym przedmiotem zainteresowania jest człowiek. Bardzo bliskie relacje obu nauk dotyczą szczególnie takich nurtów, jak: fenomenologia, egzystencjalizm czy takich systemów jak personalizm w różnych odmianach i odcieniach. W tym kontekście relacje na linii: filozofia-psychologia mają charakter symetryczny.

W ostatnich latach pojawia się nowy nurt w psychologii, który można być nazwać „psychologią osoby”. Jest to wyraz poznawczej tęsknoty do badania i odkrywania człowieka, który jest osobą, realną, indywidualną i konkretną. Poprzednie dekady lat były skoncentrowane na fascynacji związanej z badaniami osobowości. Wielu badaczy zauważyło jednak, iż osobowość jako teoretyczna konstrukcja psychologiczna niejako „odrealnia” rzeczywisty obraz człowieka jako osoby. W tym czasie opracowano wiele nowych metod, technik i narzędzi służących do pomiaru osobowości. Jednakże człowiek ujęty w modele i algorytmy zatracił swoją rzeczywistą naturę, swoją konkretną egzystencję w codziennych warunkach życia. W efekcie nastąpił renesans zainteresowania człowiekiem jako osobą. Naukowa refleksja w nurcie psychologii osoby nie może w pełni opisać i ująć osoby ludzkiej bez odwołania się do bogatej tradycji filozoficznej już od czasów starożytnych, aż do czasów filozofii współczesnej. Tego rodzaju podejście pozwala ująć to, od czego psychologia akademicka zaczęła powoli odchodzić i gubić swój przedmiot zainteresowania, jakim był człowiek. Autor recenzowanej monografii Profesor Adam Biela podjął się bardzo ambitnego, ale też niesłychanie trudnego zadania, aby w długiej historii filozofii, odkryć nie tylko myśl psychologiczną, ale zrekonstruować status metodologiczny psychologii w poszczególnych nurtach i szkołach filozoficznych.

We wstępie Autor określa problematykę pracy i zapoznaje czytelnika z głównym problemem sformułowanym w postaci pytań: 1. Jaki jest status metodologiczny współczesnej psychologii?, oraz 2. Jak kształtował się on w rozwoju psychologii jako dyscypliny naukowej przez długie wieki, kiedy psychologia była traktowana jako integralna, względnie niezależna, część systemów filozoficznych? Podstawowe założenie monografii

brzmi: ukazanie genezy statusu psychologii pomoże ująć niektóre ważniejsze aspekty wyjaśniające jego specyfikę. Celem książki jest ukazanie specyfiki statusu metodologicznego współczesnej psychologii oraz umożliwi spojrzenie na integracyjną potencjalność rozwoju psychologii jako nauki. W dalszej części wstępu Autor dokonuje zwartej syntezy poszczególnych rozdziałów.

Rozdział pierwszy monografii nosi tytuł status metodologiczny dyscypliny naukowej a psychologia jako nauka. A. Biela rozpoczyna naukową refleksję, sięgając do myśli psychologicznej w filozofii przedsokratejskiej. Szczególny wkład do myśli psychologicznej wnieśli tacy filozofowie i szkoły, jak: szkoła jońska, Pitagoras, Heraklit oraz filozofowie o orientacji pluralistycznej i monistycznej. W drugiej grupie Autor omawia wkład do myśli psychologicznej Protagorasa, Gorgiasza, Sokratesa oraz Platona. Trzecia grupa filozofów to przełom w myśli psychologicznej. Biela analizuje bowiem rodowód filozoficzny psychologii jako antropologii filozoficznej w traktacie Arystotelesa „Peri psyche” (łac. „De anima”). Poglądy Arystotelesa Profesor Biela ujął poprzez analizę przedmiotu psychologii filozoficznej, celu oraz metody. Rozdział pierwszy Autor kończy fragmentem podsumowującym poprzez następujące pytanie: Co było podstawą odróżniania przez Christiana Wolffa Psychologia empirica (1732) od Psychologia rationalis (1734)?

W rozdziale drugim A. Biela przedstawia klasyczną koncepcję nauki jako bazy dla psychologii filozoficznej w okresie starożytności. Autor dokonuje analizy porównawczej koncepcji Arystotelesa z psychologiczną myślą filozofów starożytnych, aby później przedstawić założenia psychologii patrystycznej w modelu psychologii jako nauki pierwszej według Nemezjusza z Emesy oraz psychologii introspekcyjnej w ujęciu św. Augustyna.

Rozdział trzeci jest krótką analizą psychologii racjonalnej w filozofii średniowiecza. W szczególny sposób Profesor Biela kładzie nacisk na tomistyczny system psychologii filozoficznej oraz psychologię racjonalną w okresie późnego średniowiecza, podkreślając rolę przedstawiciela *via moderna* Wilhelma Ockhama.

Czwarty rozdział monografii dotyczy klasycznej koncepcji nauki jako bazy metodologicznej dla psychologii racjonalnej XV i XVI wieku. Zwraca uwagę na nowe propozycje zmian w obszarze psychologii racjonalnej. Jako przykład służy psychologia racjonalna włoskiego i hiszpańskiego odrodzenia. Naukowej refleksji poddaje poglądy psychologiczne przedstawicieli renesansu francuskiego i niemieckiego. Podkreśla przy tym zasługi myśli psychologicznej przedstawicieli filozofii polskiego renesansu. Autor ten rozdział kończy przedstawieniem renesansowej psychologii lekarskiej.

Wiele oryginalnych propozycji dotyczących psychologii racjonalnej w XVII i XVIII wieku zawarł Autor w rozdziale piątym. Rozdział rozpoczyna się od analizy psychologii racjonalnej Kartezjusza i spirytualistycznej jej wersji według Nikołasa Malebranche'a. Do tych uczonych Profesor dołącza psychologię „porządku serca” Blaise'a Pascala oraz psychologię racjonalnej Barucha Spinozy. Biela w dalszej kolejności zajmuje się psychologią racjonalną u przedstawicieli francuskiego oświecenia XVIII roku omawiając poglądy takich filozofów, jak: Wolter, Jean-Jacques Rousseau, Etienne Condillac oraz encyklopedyści. Ważnym elementem tego rozdziału jest refleksja nad psychologią filozoficzną w prądach empirycznych XVII-XVIII wieku. Do tej grupy Profesor Biela zalicza:

Franciszka Bacona, Piotra Gassendiego i Tomasza Hobbesa, Johna Locke'a, George'a Berkeleya, Davida Hume'a, Thomasa Reida. Ostatnia część rozdziału odnosi się do psychologii racjonalnej drugiej połowy XVIII oraz pierwszej połowy XIX wieku. Autor w tym miejscu analizuje poglądy psychologiczne takich filozofów, jak: Johann G. Fichte, Friedrich W.J. Schelling, Artur Schopenhauer, Georg W.F. Hegel oraz M.F.P.G. Maine de Biran.

Przedmiotem rozdziału szóstego jest psychologia racjonalna na gruncie klasycznej koncepcji nauki w nurtach filozofii XIX wieku. Rozdział ten posiada bardzo bogatą treść. Autor zaczyna od analizy psychologii racjonalnej Johanna F. Herbarta, Ludwika Feuerbacha. W dalszej kolejności pojawiła się myśl Johna H. Newmana i Sorena Kierkegaarda w aspekcie ich systemów filozofii wiary. Następnie Profesor przedstawia koncepcje filozoficzne i metodologiczne twórców psychologii fizjologicznej i eksperymentalnej ze szczególnym uwzględnieniem poglądów Wilhelma Wundta, dalej przedstawiona jest psychologia jako podstawa nauk humanistycznych w filozofii na przełomie XIX i XX wieku w kontekście modelu idiograficznego i nomotetycznego oraz idei ducha jako przedmiotu nauk humanistycznych. Profesor zajmuje się także treściami psychologicznymi w systemach filozoficznych anglosaskich idealistów końca XIX wieku, do których zalicza Ralpha W. Emersona, idealistów z uniwersytetów Oxford, Cambridge i Harvard oraz włoskiego idealizmu pierwszej połowy XX wieku. Profesor Biela analizuje miejsce psychologii w systemie filozofii Franza Brentano oraz Kazimierza Twardowskiego, twórcy psychologii lwowskiej. Na zakończenie tego rozdziału Autor umieszcza zagadnienie myśli psychologicznej w filozofii Friedricha Nietzschego.

Ostatni siódmy rozdział bogatej monografii Profesor Biela poświęca miejscu psychologii w nurtach filozofii współczesnej XX wieku. W rozdziale tym zawarty jest osiem paragrafów. Pierwszy z nich dotyczy psychologii w filozofii amerykańskiego i europejskiego pragmatyzmu. W tej grupie Autor analizuje następujące szkoły i podejścia: pragmatyzm i psycholingwistyka Charlesa Peirce'a, Williama Jamesa, Johna Deweya, Giovanniego Santayany oraz aspekty włoskiego pragmatyzmu. W paragrafie drugim omawiane są zagadnienia psychologii w brytyjskiej filozofii analitycznej poprzez następujących przedstawicieli: Edwarda Moore'a, Alfreda N. Whiteheda, Bertranda Russella, Cyrila E.M. Joda oraz Charliego D. Broada. Paragraf trzeci podejmuje problem roli psychologii w fenomenologii. A. Biela naukowej refleksji podaje założenia następujących filozofów: Edmund Husserl, Max Scheler, Dietrich von Hilderbrand, Roman Ingarden oraz Karol Wojtyła. W paragrafie czwartym przedstawione jest miejsce psychologii w filozofiach socjologicznych XX wieku Émila Durkheima oraz Vilfreda Pareta, natomiast paragraf piąty ukazuje pozycję psychologii racjonalnej i empirycznej w odnowionej scholastyce. Profesor Biela w szczególności odnosi się do takich postaci, jak: Désiré Joseph Mercier, Jacque Maritain, Étienne Gilson oraz Mieczysław Albert Krapiec. W paragrafie szóstym Autor zastanawia się nad psychologicznym wymiarem w wielowarstwowej koncepcji filozofii Nicolai Hartmanna. Paragraf siódmy zawiera psychologiczne inspiracje filozofii egzystencjalnej, gdzie Profesor wyróżnia w takich przedstawicieli, jak: Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre oraz Gabriel Marcel. Ostatni

paragraf siódmego rozdziału dotyczy znaczenia filozofii personalistycznej dla psychologii współczesnej. Profesor Biela analizuje stanowisko twórcy personalizmu Emmanuela Mouniera i jego aplikacje dla psychologii. Następnie interpretuje personalizm amerykański w interpretacji Petera A. Bertocci. Ważne jest także podejście Gabriela Marcela oraz Karola Wojtyły w kontekście koncepcji osoby. Na koniec Profesor odniósł się do personalistycznych inspiracji dla współczesnej psychologii Józefa Tischnera.

Książka Adama Bieli zasługuje na uznanie za swoją warstwę kompozycyjną. Jej układ jest bardzo klarowny i czytelny. Na strukturę pracy składa się koherentny spis treści oraz wstęp, który jest merytorycznym wprowadzeniem do monografii. W dalszej kolejności pojawia się osiem rozdziałów, uwagi końcowe, literatura, summary oraz źródła fotografii. Poszczególne rozdziały ułożone są w porządku chronologicznym, co powoduje uporządkowanie treści o charakterze rozwojowym w kontekście klarowności statusu metodologicznego psychologii w myśli filozoficznej. Na stronach 307-319 umieszczona jest bibliografia. Obok bogatej literatury polskiej znajdują się również pozycje w języku angielskim, francuskim i niemieckim. Wymienione pozycje zostały w pełni wykorzystane w monografii. Bardzo znaczącym elementem tego rodzaju publikacji są zdjęcia, które ściśle nawiązują do poszczególnych osób, urozmaicając całość monografii. Poszczególne fotografie zostały wykorzystane z zasobów Internetowych. Fotografie są bardzo wysokiej jakości. Na uwagę i pochwałę zasługuje profesjonalnie zaprojektowana okładka z 12 fotografiami sławnych postaci nauki. Twarda i lakierowana oprawa pracy nadaje bogaty wizualnie efekt.

Z uznaniem należy się odnieść do profesjonalnego opracowania redakcyjnego i komputerowego. Opracowania te nadały monografii wysoką jakość fotografii i tekstu. To wszystko powoduje, iż cała praca zwraca uwagę Czytelnika swoim znakomitą wyglądem zewnętrznym. Na ogromne uznanie zasługuje język publikacji. Pomimo tego, iż podejmowana naukowa refleksja dotyczy bardzo trudnej i skomplikowanej materii, bowiem każdy z osobna nurt filozoficzny posiada swój specyficzny język, który czasami można nawet określić metajęzykiem, to Autor znakomicie wykonuje swoje zadanie. Język monografii jest bowiem ujednolicony w swojej warstwie formalnej i pojęciowej. A. Biela konsekwentnie realizuje swoje podstawowe założenia metodologiczne. To wszystko sprawia, iż książkę może czytać ze zrozumieniem nie tylko filozof i psycholog, ale każdy czytelnik zainteresowany tą problematyką. W tekście Autor używa pojęć typowych dla obu dyscyplin naukowych, ale dokonuje ich precyzyjnej operacjonalizacji, dopasowując ich znaczenie do ich rozumienia przez każdego Czytelnika. Autor poprzez przejrzystą i komunikatywną kompozycję książki dodatkowo zachęca do podjęcia lektury tego dzieła. Na uznanie zasługuje to, iż Autor poniósł wiele trudu, aby dostosować trudną problematykę do potrzeb polskiego czytelnika, właśnie od strony formalnej. Świadczy to nie tylko o ogromnej erudycji Autora, ale również jego umiejętności w formalnym dostosowaniu pracy do potrzeb Odbiorcy. Na współczesnym rynku wydawniczym pojawia się coraz więcej publikacji z obszaru filozofii oraz historii myśli psychologicznej, ale prace te napisane są często językiem mało przystępnym dla przeciętnego Odbiorcy. W tym kontekście dzieło Profesora Bieli jest czymś wyjątkowym.

W wielu współczesnych polskich publikacjach – jak już podkreśliłem powyżej – coraz częściej pojawia się problematyka historii myśli psychologicznej, w przeciwieństwie do wcześniejszych opracowań, które stricte dotyczyły historii myśli psychologicznej. Monografia Profesora Adama Bieli, chociaż wpisana w ten nurt, zdecydowanie się wyróżnia. Dotyczy ona bowiem myśli psychologicznej, ale w kontekście badania statusu metodologicznego psychologii w filozofii. Nie chodzi w tym przypadku o filozofię ostatnich trzech stuleci, ale również o filozofię starożytną i tę, która sięgała aż do XIX wieku, a więc do momentu, kiedy to psychologia stała się samodzielną dyscypliną naukową. Badania Autora mają charakter nie tylko nowatorski i innowacyjny, ale należą niewątpliwie do obszaru badań pionierskich. A. Biela wykazał się nie tylko wielką erudycją w obu dyscyplinach naukowych, filozofii i psychologii, ale także ogromną dociekliwością i pracowitością w poszukiwaniu i redakcyjnym doborze materiału źródłowego. Na kartach tejże monografii przebija także bogate doświadczenie naukowe Profesora w sensie teoretycznym i praktycznym. Na ogromne uznanie zasługuje precyzja wywodu oraz konsekwencja w przeprowadzonych, naukowych analizach.

Autor już we wstępie do pracy przedstawia podstawowe założenia, takie jak: problematyka, problem badawczy, pytania badawcze oraz cel badań. W kolejnych rozdziałach wszystkie założenia są bardzo precyzyjnie realizowane. Bardzo oryginalnym rozdziałem o charakterze wprowadzającym jest rozdział pierwszy. Autor poprzez szczegółowe analizy opisuje status metodologiczny dyscypliny naukowej w kontekście psychologii jako nauki. Profesor odnosi się do samych źródeł, do filozofii starożytnej od myśli przedsokratejskiej poprzez Protagorasa, Gorgiasza, Sokratesa, Platona i Arystotelesa. Na uwagę zasługuje studium Christiana Wolfa odnoszące się do odróżniania psychologii empirycznej od psychologii racjonalnej. Rozdział drugi to doskonała naukowa analiza koncepcji nauki Arystotelesa i psychologii patrystycznej, która stanowi fundament dla psychologii filozoficznej. Ten metodologiczny krok rozjaśnia, w znaczący sposób, dalsze podejmowane analizy. Trzeci, najkrótszy w tej monografii rozdział Profesor poświęca znaczeniu i naturze psychologii racjonalnej w okresie średniowiecza. W szczególności sposób odnosi się do odkrywczych idei poznawczych św. Tomasza z Akwinu, który zaważyły na losach późniejszych dziejów nauki, w tym również psychologii. Rozdział czwarty zawiera nawiązanie do klasycznej koncepcji nauki, w celu odniesienia się do niej jako bazy dla psychologii racjonalnej XV i XVI wieku. Profesor odwołuje się w tym aspekcie do psychologii włoskiej, hiszpańskiej, francuskiej, niemieckiej oraz polskiej. Do tej analizy porównawczej włącza także renesansową psychologię lekarską.

W rozdziale piątym Autor przechodzi do naukowej analizy psychologii racjonalnej w XVII i XVIII wieku. Swoją refleksję rozpoczyna od Kartezjusza, a potem kontynuuje m.in. poprzez francuskie oświecenie, a następnie przechodzi do prądów empirycznych XVII i XVIII wieku. Na końcu tego rozdziału Profesor przechodzi do psychologii racjonalnej drugiej połowy XVIII wieku oraz pierwszej połowy XIX wieku. Wbrew pozorom w filozofii tego okresu Autor odnajduje założenia typowe dla psychologii, torujące drogę nowych podejściom i prądom. W rozdziale szóstym Adam Biela przywołuje psychologię racjonalną na gruncie klasycznej koncepcji nauki w nurtach filozofii XIX wieku. Wiele

miejsca poświęca m.in. systemowi materialistycznemu, egzystencjalizmu, psychologii fizjologicznej i eksperymentalnej oraz psychologii humanistycznej. Zwraca także uwagę na psychologię Brentany oraz Nietzschego. Najwięcej miejsca w monografii Profesora Bieli zajmuje rozdział siódmy. Rozdział ten nosi tytuł: „Miejsce psychologii w nurtach filozofii współczesnej XX wieku”. Autor zwraca uwagę na następujące elementy: a) psychologia w filozofii amerykańskiego i europejskiego pragmatyzmu; b) psychologia w brytyjskiej filozofii analitycznej; c) rola psychologii w fenomenologii; d) miejsce psychologii w filozofiach socjologicznych XX wieku; e) pozycja psychologii racjonalnej i empirycznej w odnowionej scholastyce; f) psychologia w koncepcji filozofii Nicolaia Hartmanna; g) psychologiczne inspiracje filozofii egzystencjalnej; h) znaczenie filozofii personalistycznej dla psychologii współczesnej.

W tak zróżnicowanej i bogatej przestrzeni filozoficznej Profesor Biela z ogromną erudycją i naukową precyzją odnajduje i udowadnia istnienie statusu metodologicznego psychologii. Na ogromne uznanie zasługują również zamieszczone przez Profesora uwagi końcowe. Autor w znakomity sposób odpowiada na cztery fundamentalne pytania: 1. Jak analizowane nurty filozoficzne umożliwiały rozwój psychologii? 2. Jaki jest status metodologiczny psychologii jako dyscypliny naukowej? 3. Jak w kontakcie z nurtami filozoficznymi rozwijała się świadomość przynależności psychologii do różnych typów nauki? 4. Jak kształtowała się metodologiczna świadomość związków psychologii z innymi dyscyplinami naukowymi? Formą rozbudowanych i pełnych odpowiedzi na powyższe pytania jest cała monografia Profesora Adama Bieli.

Wydaje się, iż podjęta przez Profesora problematyka nie zamyka na przyszłość naukowej refleksji. Myślę, iż można by podjąć zagadnienie koncepcji psychologicznych w historii polskiej myśli filozoficznej. Drugi aspekt, który można by podjąć, dotyczyłby myśli psychologicznej w koncepcji personalizmu uniwersalnego w ujęciu Księdza Profesora Czesława Stanisława Bartnika. sPraca Adama Bieli jest bardzo wartościową lekturą dla psychologów, filozofów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych. Może stanowić pomoc dla studentów psychologii zainteresowanych filozofią, a także historią myśli psychologicznej. Jest też wspaniałą lekturą dla wszystkich zainteresowanych osób, którzy interesują się psychologią jako nauką.

Marian Zdzisław Stepulak